

Šípkovské inferno

Sme tým, čo si pamäťame. Bez pamäti mižneme, prestávame existovať, naša minulosť je vymazaná a predsa venujeme pamäti len málo pozornosti, okrem prípadov, keď nás opustí. Robíme veľmi málo k jej precvičeniu, živeniu, posilňovaniu a ochrane.

Mark Twain

Čierna Lehota, Šípkov, Trebichava, Slatina nad Bebravou, Slatinka nad Bebravou, Krásna Ves, Timoradza, Podlužany, Bánovce nad Bebravou boli počas druhej svetovej vojny frekventovaným priestorom pohybu vojsk a partizánov všetkého druhu. Z Krásnej Vsi sa odbočkou dá dostať do Horných Motešíc a cez Machnáč do nedalekých Trenčianskych Teplíc. Nad celým krajom drží ochrannú ruku vysoký kopec Baské. Cez horské priechody a cestičky je to kúsok na Valaskú Belú. Na opačnej strane boli Uhrovec, Kšinná, Omastiná. Tu sa počas druhej svetovej vojny odtiahol rad udalostí, medzi iným aj tá, ktorá mimoriadne kruto zasiahla do života ľudí v dedinke Šípkov.

Lupenice 1944

Zhruba kilometer nad dedinou v Lupeniciach mala svoj salaš aj rodina Adama Belana zo Šípkova. Zdedili ho po svojich predkoch a pokračovali v bačovskej tradícii. Adam Belan bol 44 ročný muž, ktorý sa staral o obživu rodiny. Prvá polovica novembra bola ešte slnečná. Bola vojna, ale ještě bolo treba. Partizánom, aj tým druhým. Nad dedinou i v obci to bolo chvíľami „ako na Václaváku“. Krížom krážom cez hory prechádzali partizáni, vojaci, zbehovia, ľudia, čo sa skrývali pred režimom, pocestní, obchodníci, ale aj tí, ktorí utekali z lágrov, z nútenej práce. V horách hľadali útočisko nielen partizáni ale aj prenasledovaní ľudia (vzdúšnou čiarou asi o 3 kilometre od Lupeníc boli nad Valaskou Belou ukrytí Traubnerovci s malým synom Pavlom, či mama s dnes svetovo známym vedcom prof. Jánom Vilčekom z New Yorku). Najčastejšími návštěvníkmi boli v tuto neskorú jeseň na salaši partizáni 9. praporu brigády Jana Žižku, ktorých viedol B. Suchotin a politickým komisárom bol Vladimír Sedlár. Tito mali zverenú obranu územia Timoradza – Slatina- Machnáč – Neporadza – Trenčianske Jastrabie – Dubodiel.

Nebolo dňa, aby sa ich pári „pocestných“ nezastavilo aj na salaši Adama Belana. Žinčica, kus syra, mlieko, chlieb boli vždy poruke. Adamovi pomáhala žena Karolína, 19 ročná dcéra Tonka, ale aj 15 ročný syn Jožko. Pri mame bola ešte 11 ročná Betka a trojročný Ferkó.

Rudo Kuchta hľadá pomoc

Koncom októbra 1944 sa na salaši zjavil aj vojak v slovenskej uniforme 28 ročný Rudolf Kuchta. Keď v Žiline rozpustili začiatkom septembra jeho jednotku odišiel do povstaleckej Banskej Bystrice a dostať sa napokon až k partizánom Brigády Jána Žižku, ktorá operovala v Strážovských horách. Teraz jeho partizánsku skupinku, ktorá

Adam Belan - foto z mobilizácie v roku 1938

mala ísť vyhodiť trať Nemci rozprášili a on sa chcel dostať domov k rodičom na kopanice, aby skontroloval, či je doma všetko v poriadku.

S dôverou sa obrátil na Adama Belana ktorého kolibus navštívil ako prvú, s prosbou o pomoc. Potreboval sa ukryť a potom civilné šaty a pripustku, aby sa dostať cez množstvo kontrol na rodné kopanice. Za ukrývanie partizánov vtedy hrozila ľudom istá smrť. Adam však na takéto veci nedbal.

Koliba Adama Belana sa zachovala až do šesťdesiatych rokov minulého storočia v pôvodnom stave aj keď sa už nepoužívala. Zostala skôr ako nemý výkričník na vojnové udalosti z roku 1944.

Adam mal v Lupeniciach, kolibu a vedľa nej murovanú maštaľ pre dobytok. Práve na jej povale v sene ukryl Adam Belan Ruda. Manželke a dcere Tonke, ktorá bola najstaršie zo 4-ch súrodencov a najviac pomáhala otcovi povedal, že je to dobrý človek, ktorý je v nôdze a treba mu pomôcť. Povedal, že mu dnesie svoje civilné šaty z domu a vybaví legitimáciu u starostu Gejzu Švocha. Potreboval však na to päť dní.

Príchod diverzantov na Slovensko

Vojenské operácie neprebiehali len na fronte. Front rozvinuli aj tajné služby a rôzne druhy špeciálnych jednotiek. Jedna sa začal formovať v Bratislave. Piati velitelia špeciálnej skupiny Einheit Josef pod vedením Waltera Pawlofského a jeho zástupcu Wernera Tuttera prichádzajú na Slovensko hned' v prvých dňoch septembra 1944. Najskôr majú za úlohu v Bratislave ochraňovať prezidentský palác pred prípadnými útokmi povstalcov

a následne vybudovať prvé školiace centrum diverzantov, ktorí mali špeciálne úlohy. Boli vyslaní z Brandenburgu, kde bolo školiace centrum fašistickej diverznej elity na čele s Ottom Skorzenym.

Usadili sa najskôr v hoteli Albrecht nad bratislavským hradom a nedaleko zriadili náborovú kanceláriu, ktorá hľadala adeptov špeciálnych služieb najmä medzi mladíkmi vo veku 17 až 20 rokov v skupine slovenských Nemcov a postupne aj príslušníkov Hlinkovej mládeže, ktorí často ani netušili do akej pasce vliezli.

Mali pracovať v utajení a keď sa to v Bratislave nedarilo, lebo frekventanti ktorých získali z bratislavských nemeckých rodín chodili na noc domov a tam neraz rozprávali o svojom výcviku a tajnom poslaní. Preto sa všetci presunuli na Záhorie do výborne vybudovaného výcvikového centra v Sekuliach. Štyri roty, ktoré sa tu postupne dotvárali a prechádzali množstvom školení boli zložené najmä zo slovenských, českých a maďarských Nemcov a jedna rota zo slovenských hlinkovcov. Každá rota mala v priemere 80 členov, takže sa tu na okraji obce Sekule vytvoril základ jednotiek, ktoré mali byť elitou záškodníckej cinnosti, tzv. prevlnenia na Slovensku a v Čechách po prechode Červenej armády a frontu. V októbri ich Otto Skorzeny začal nazývať „werwolfovia“, teda vlkodlaci. Podobné špeciálne jednotky sa formovali aj v Čechách, ba aj v samotnom Nemecku.

Čo bolo „prevlnenie“?

Kľúčovou úlohou jednotky bolo vyškolit diverzantov, ktorí mali v 3 až 5 členných skupinách na rôznych miestach Slovenska prečkať prechod Červenej armády a následne za frontom diverznej cinnostou vyvolávať nepokoje proti vláde, ničiť majetok a poškodzovať všetko, čo mohlo znemožňovať normálny život. Cieľom ani nebolo narobiť čo najväčšie škody, aby nepritiahli sústredenú pozornosť domácich bezpečnostných zložiek, ale skôr množstvom malých nenápadných záškodníckych akcií znepokojovať obyvateľstvo a vyvolávať pocit neistoty a nespokojnosti. V archíve Vojenského historického ústavu sme našli zaujímavú správu o činnosti týchto „špecialistov“ aj so 180 menami tých, ktorí tento špeciálny výcvik v Sekuliach a Trenčianskych Tepliciach absolvovali. V archíve sa nachádza aj zoznam a mená ôsmich skupín, ktoré boli reálne na prevlnenie pred príchodom Červenej armády vyslané (Bratislava, Ilava, Piešťany, Bánovce nad Bebravou, Trnava, Levoča...).

V kurze boli účastníci oboznámení so zaobchádzaním s trhavinami, používaním rôznych druhov zbraní, najmä ruských, nemeckých, anglických a francúzskych a prevádzaním tzv. „studenej sabotáže“. Napr. na lokomotíve otvoriť nádrž oleja, olej vytiecie a lokomotíva je po 30 km zničená. Túto sabotáž mali prevádzdať prezlečení za železničiarov. Sabotáže v kanceláriach mali prevádzdať tzv. „tuškovými zapalovačmi“ (anglické teroristické zápalky), ktoré sa dali regulovať na 6 až 8 a až na 36 hodín. Ďalej bol prevádzaný výcvik ničenia transformátorov výbušninami. Pri výcviku bol kladený dôraz nie na rozsah sabotážnej činnosti, t.j. hmotnej škodi, ale viac na to, aby bol týmito činmi vyvolaný dojem nespokojnosti obyvateľstva s vedením štátu. Ďalej bolo prevedené školenie v šírení šepkanej propagandy a poburo-

vania ľudí proti vláde. Väčšie akcie mali byť kurzistami oznamené a nariadené pracovníkmi, ktorí v tom čase už boli za frontom, t.j. v tyle Červenej armády.

Werner Tutter alias Engelchen po zatknutí v roku 1947

Príchod do Trenčianských Teplíc

V prvý novembrový deň sa dve roty zo Sekúl presúvajú na výcvik bližšie k frontu do Trenčianskych Teplíc. Ubytujú sa v Hoteli Panonia (dnešný liečebný dom Vlára) a v dome Speváckeho zboru slovenských učiteľov a v pár vilykách a zvyšné pokračujú vo výcviku v Sekuliach až do marca 1945.

Veliteľom Jednotky Josef bol moravský Nemeček Walter Pawłowski a jeho zástupcom a dušou celého projektu Werner Tutter. Tento inžinier, absolvent pražskej nemeckej „techniky“ hovoril desiatimi jazykmi, prešiel špeciálnym výcvikom v kurzoch Skorzeného jednotiek v Nemecku a Rakúsku, čo boli elitné jednotky Abwehru a stráže Hitlera. Tie nadvázovali na činnosť Canarisových špeciálnych jednotiek. Ako povedal vo výpovedi po vojne vyšetrovateľom Tutter, metodika výcviku bola založená na metódike ruských a britských tajných služieb. O jeho blízkosti s nemeckými špičkami svedčí fakt, že krstným otcom jeho detí bol sudetský vodca Konrad Henlein.

Výcvik v Tepliciach

Pod kopcom Klepáč si v Trenčianskych Tepliciach vytvorili cvičisko, kde mali aj sklad vojenských uniform a zbraní slovenskej armády do ktorých sa preobliekali pred tým, ako vyrazili ho okolitých hôr. Ich taktika totiž spočívala v tom, že sa predstavovali, že sú novou partizánskou jednotkou, ktorá prichádza od Banskej Bystrice. Najlepší výcvik je výcvik v kontakte s domácim obyvateľstvom – bolo heslo Tuttera.

Zajali si „sprievodcu“.

Hned na druhý deň po príchode do Teplíc sa im podarilo 2. novembra 1944 pri prvom prieskume okolitého terénu v dedinke Slatinka nad Bebravou zajat 22 ročného Gabriela Čmelka, mladíka z Omšenia, ktorý sem chodil za svojim dievčaťom. Podľa jeho povojnovej výpovede ho na týždeň zatvorili v pivnici hotela Panonia, ktorú pretransformovali na väzenie a mladík pod dohľadom začal „sekať latinu“. Stal sa najskôr nedobrovoľným a neskôr plateným

sprievodcom Jednotky Josef po okolitých horách, ktoré dôverne poznal. Tako sa Jednotka Josef ocitla 7. novembra 1944 na salaši Lupenice, ktorý bol nad obcou Šípkov.

Čo bolo úlohou Einheit Josef 232 v šípkovských horách?

Po vypuknutí Povstania partizáni z uhrovskej doliny viac krát obsadili okresné mesto Bánovce nad Bebravou. Ako je známe, v meste mal svoju farnosť aj prezident Slovenského štátu Jozef Tiso. Tu neraz aj úradoval, prijímal návštevy, diplomatov a politikov. Preto bol jeho príbytok vybavený tak, aby návštevy boli prijaté podľa spoločenských a diplomatických zvyklostí. Výbava domácnosti poskytovala všetko, čo bolo k takýmto veciam treba. Aj keď si Tiso nepotrpel na honosnosť, jeho pozícia vyžadovala, aby mal faru náležite vybavenú. Kedže hrozilo, že partizáni môžu vylúpiť jeho obydlie, kancelária prezidenta rozhodla, že cennosti a najmä dôležité spisy a administratívna sa prevezú do bezpečia. Najpravdepodobnejšou verziou je, že sa mali previeť k jeho bratovi alebo sestre do Trenčianskych Teplíc, resp. do budovy Ministerstva národnej obrany, ktoré sa po bombardovaní Bratislavы prešťahovalo práve do Teplíc, alebo tzv. Tisova vila, ktorá patrila bratrancovi prezidenta diplomatiu Fraňovi Tisovi. Menej pravdepodobné je, že bol cielom úkrytu hornomotešický kaštieľ, kde bola malá vojenská posádka a chov koní.

Faktom zostáva, že zhruba 10 až 14 debien s Tisovými „cennosťami“ sa v októbri 1944 spolu s jeho osobným autom ocitli v mosteckom kaštieli, kde boli zamurované a ukryté. Vojaci, ktorí zásielku zrejme viac dní nemohli dostať cez Machnáč do Teplíc, lebo kopec a cesta boli v rukách 9 partizánskeho oddielu Brigády Jána Žižku. Vladimír Sedlář vydal knižne svoje spomienky na toto obdobie a v nich popisuje veľmi detailne, ako jeho 19 ročný veliteľ prvého družstva Štefan Čapla pri prehliade kaštela objavil v polovici októbra 1944 zamurované debny.

- Súdruh veliteľ, objavili sme poklad! oznámil Sedlářovi správu o svojom objave.

Knižné svedectvo o obsahu „Tisovho pokladu“

Sedlář dosť podrobne popisuje, čo všetko bolo v týchto debnach.

5 debien : vyznamenania, vojenské a štátne rády a medaily, pravdepodobne aj slovenské mince s obsahom zlata a striebra

1 debna: fotodokumentácia, fotoalbum, písomnosti – zoznamy funkcionárov štátu, veliteľov a tajomníkov HG, HM, papežská bula Tisovi vyslovujúca súhlas so zastávaním štátnej verejnej funkcie, zákonník HG, medzištátne zmluvy – slovensko-nemecká, slovensko-talianska, vojenská dohoda medzi Čatlošom a Keitlom, písomnosti vlastnoručne podpísané Hitlerom, Mussolinim, Keitlom, Čatlošom, Karmasinom, Machom atď.

2 debny: stolový riad prezidenta, príbory, pozlátené misy, krčáhy, poháre, vázy (všetko so štátnym znakom), cennosti prezidenta

Spolu najmenej 8 debien, skôr sa dá predpokladať, že dební bolo viac.

Okrem toho sa partizáni zmocnili 24. októbra 1944 aj Tisovho osobného auta Tatra 70. Hovorí o tom aj partizánska správa zo septembra–októbra 1944 z archívu Vojenského historického ústavu v Bratislave.

Kdesi v týchto zákuтиach budovy v Motešiciach sa ukrývali debny s „Tisovým pokladom“

Následne sa 9. oddiel Brigády Jána Žižku (používali aj termín prapor) rozhodol, že všetko prevezú do Šípkova, kde mali vtedy svoje zázemie. To im vytvárali ľudia okolo krajčíra Hollého, ktorý býval v tzv. „židovni“. Tu všetko uložili a informovali o tom veliteľ Brigády Jána Žižku Teodora Polu, ktorá mala v tom čase okolo 1600 členov. Ten rozhodol, že diplomatický archív bude prevezený na letisko Tri Duby a odtiaľ sa letecky prepraví na štáb partizánskych brigád v Kyjeve a následne do Moskvy. Tak sa aj stalo. A tak sa v Kyjeve a Moskve ocitla aj pápežská bula ktorou hlava katolíckej cirkvi od-súhlásila Jozefovi Tisovi, že ako kňaz môže vykonávať svetskú funkciu, ďalej slovensko-nemecká, či slovensko-talianska zmluva o spolupráci, zmluva generála Čatloša o vojenskej spolupráci s Nemeckom podpísaní Keitlom a ďalšie dokumenty. V debnach boli aj originálne albumy fotografií prezidenta na návštavách u Hitlera, či fotografie celej vtedajšej slovenskej politickej a vojenskej špičky. Podľa svedectva Sedlářa si fotoalbumy nechal ako trofej Teodor Pola.

Skupina 9. praporu brigády J. Žižku

V domove sociálnych služieb v Bánovciach nad Bebravou dodnes žije Rudolf Kusý, ktorý mal v tomto čase 17 rokov a bol v 9 oddiele, ktorý našiel Tisove veci. Osobne mnohé videl. V inom Domove sociálnych služieb v Krásnej Vsi zasa žije Prosper Pajtinka, ktorý ako sedemnásťročný dostal od partizánov v obci za úlohu debne s cennosťami v šípkovskej „Židovni“ osobne strážiť. Na udalosti si dodnes presne pamätá...

Kde sú ukradnuté veci?

Informácia o krádeži sa samozrejme okamžite dostala ku kancelárii prezidenta, na vojenského veliteľstva, žandárstvo k vedeniu vtedajšej Ústrednej štátnej bezpečnosti i k nemeckému veleniu na Slovensku. ÚŠB vyslala okamžite do Horných Motešic svojho agenta Júliusa Leštacha a o pár dní bol na prípad nasadený aj ďalší pracovník 4. Oddelenia UŠB Karol Madluška. Ich úlohou bolo zistiť, kto ukradol majetok prezidenta a kde sa nachádza. To nebolo problémom zistiť. Pozornosť sa teraz sústredila na dedinku Šípkov.

Prezident Jozef Tiso neboli v Bánovciach od konca augusta 1944, lebo hrozili prepady od partizánov z uhrovskej doliny. 4. novembra 1944 urobila nemecká jednotka v sile jednej roty útok na Uhrovec a zatlačili partizánov do hôr. Bola to predpríprava návštevy mesta prezidentom.

V nedelu 5. novembra 1944 predpoludním prichádzal Jozef Tiso do svojho oblúbeného mesta, aby sa stretol s občanmi a skontroloval v akom stave sa nachádza fara a mesto vôbec. Sprevádza ho nielen predseda vlády Štefan Tiso, náčelník HG Otomar Kubala, šef Úradu propagandy T. J. Gašpar, prednosta UŠB Dr. Beňuška, ale najmä hlavný veliteľ nemeckých vojsk na Slovensku generál Höfle s viacerými členmi svojho štábu medzi ktorými nechýbal ani zástupca Sicherheistdienstu z Trenčína a Teplíc.

Po stretnutiach s občanmi sa podával obed u pána prezidenta. Možno predpokladať, že práve tu padla zmienka o odcudzených cennostiach a archívnych materiáloch z domácnosti prezidenta, ktoré boli ukryté v Motešiciach. Možno sa chcel generál Höfle blysnúť pred svojim hostiteľom a bleskovo vydal pokyn, aby sa do pátrania po nich zapojili aj nemecké špeciálne jednotky, konkrétnie Jednotka Josef Waltera Pawlofského a Wernera Tuttera, ktorá bol na výcviku v Trenčianskych Tepliciach. Udalosti nabrali rýchly spád.

Zrejme za vzájomnej spolupráce nemeckých ozbrojených zložiek na Slovensku a UŠB bola pripravená akcia na prepad obce a prehľadanie domov, kde sa mohli veci nachádzať.

Prvé stretnutie s Engelchenom

Bolo 7. novembra 1944 nejakú hodinku popoludní. V Rusku oslavovali Veľkú októbrovú socialistickú revolúciu. Tu v Lúpeniciach sa ku kolibe pri ktorej Adam so svojou rodinou a partizánom Rudom pripravovali všetko na zazimovanie priblížila od Veľkých lúk, teda od Trenčianskych Teplic skupina ozbrojených vojakov, väčšina v slovenských uniformách.

Antónia Belanová spomína: „Pozdravili a veliteľ v novučičkej uniforme a vyblýskaných vysokých čižmách s okuliarmi v zlatom ráme sa rázne prihovoril otcovi Adamovi lámanou češtinou:

- Jsem nadporučík Jelínek, prichážíme od Banské Bystrice, sme nová partizánska skupina, hľadáme spojení na zdejší partizány. Kde je najdeme?

Adam už zažil veľa návštěvníkov a vedel, že opatrnosti nie je nikdy dosť.

- Viete, my sa staráme o svoju robotu, nestaráme sa o to, kde sú partizáni.

Vtedy si Jelínek a vedľa stojaci Tutter, ktorý si všetko zapisoval do malého notesa všimli Ruda. A ty si kto?

Rudo sa dostal do pomykova. Povedať pravdu, či nie? Napokon povedal pravdu:

- Čakám tu na kamarátov, mali ísť vyhadzovať streku v Trenčínu.

Toto bola pravda, lebo Rudo išiel so svojou skupinou naozaj podmínovať železničnú trať, ale náhodný stretnutie s Nemcami veci zmenil.

Tuter si postupne zapísal presné údaje o každom, aj o dcére Tonke, ktorá si na to všetko dodnes presne spomína. Ostatní vojaci postávali obďaleč. Napokon sa

presunuli asi o 150 metrov ďalej ku kolibám Bučkovcov odkiaľ bolo počuť hlasu. V týchto kolibách bolo akéosi centrum Lúpenic, tu sa stretávali partizáni a sem najradšej prichádzali aj šípkovskí odbojári.

Pawłofski a Tutter uprostred. Po Lúpeniciach chodili zväčša preoblečení v uniformách slovenskej armády

Jednotka Josef, prišla do Teplíc ako na zvolanie. Jej príslušníci boli školení na to, aby sa vmešali medzi domáce obyvateľstvo, či partizánov a následne vykonali úlohy diverzného charakteru. Nadporučík Jelínek, teda Pawłofský so svojou jednotkou bol 7. novembra už nad dedinou Šípkov a kontaktoval sa s miestnymi partizánmi i starostom obce Gejzom Švochom. Všetko zastierať tým, že sú partizáni a potrebujú si nakúpiť od obyvateľov jedlo a ďalšie veci. Večer už pili s partizánmi v šípkovskej krčme a utvrdzovali si s nimi „partizánske priateľstvo“. Viacerí svedkovia potvrdili vo svojich výpovediach, že im boli noví „partizáni“ podozriví, lebo mali príliš čisté a nové uniformy ich správanie nebolo „partizánske“.

Na druhý deň 8. novembra 1944 ráno o pol štvrtéj už odvádzali na salaš štyroch najaktívnejších partizánov, ktorí mali prsty v odcudzení Tisových debien. Tí zrejme stále netušili, že sú v nemeckej pasci. Predpoludním už zasa chodili spolu po dedine a ponúkali peniaze za mäso, masť, múku. Nikto im nechcel nič predať, ľudia mali sami málo...

Zoči-voči vrahom

Objavili sa pred dverami rodiny Adama Belana. Pawłofský, Tutter a veliteľ šípkovských partizánov zúrili. Nedarilo sa im v obci nakúpiť potraviny (ved', kto už mal v čase vojny jedlo na predaj...) Fašisti sa však domnievali, že im nechce nikto nič predať, lebo tá dievčina, čo ju včera stretli v Lúpeniciach Tonka Belanová ľudí na nich upozornila ako na nebezpečnú skupinu, ktorej nemožno dôverovať.

Pawłofský zabúchal na dvere:

- Pani Belanová, kde máte tú vaši dcérenku?
- Ked' Karolína otvorila, Tonka vyšla pred dvere.
- Proč plášiš lidi? Zreval na ňu fašista...
- A čo som ja nejaké strašidlo? nedala sa Tonka a s úsmevom odzbrojila zlostného fašistu...

Vtedy Pawłofský zmenil tón na ten najmazľavejší ako dokázal a povedal:

- Už mûžeš jít nahoru, už je tam klid! A ukázal rukou na Lúpenice...

Fotografia Tonky Belanovej z jesene 1945

Inferno začalo

Popoludní odviedli do Lopeníc opäť svojich partizánskych „kamarátov“ zo Šípkova. Stredisko vyšetrovania si urobili v Bučkovských kolibách kde troch šípkovských povstalcov kruto umučili. Zistovali všetko o krádeži i o stave partizánskych jednotiek na okolí a najmä, kto im pomáha. Zhodou okolnosti v tom istom čase sa v Lopeniciach objavili aj traja ruskí partizáni. Tí boli tiež umučení a zabité v jednej z vedľajších kolib (ich hroby dnes nájdeme na Jankovom vršku). Niekoho z fašistov napadlo vysporiadať sa aj s Adamom Belanom, ktorý tiež skrýval partizánov. V jeho kolibe zabili okrem neho aj ďalších štyroch mladých chlapcov, medzi nimi aj Adamovho syna 15 ročného Jožka. Všetkých popravili streľou do hlavy. V ten deň v Lopeniciach zabilí 11 ľudí.

Rudolf Kuchta sa im naštastie nedostal do rúk, bol ukrytý na povale v sene a aj keď ho hľadali, vidlami skúšali či tam nie je ukrytý, mal šťastie. Nenašli ho.

Vyšetrovateľom však po vojne povedal, ako z úkrytu v sene počul, ako ich Adam Belan prosil: „Preboha, nestrieľajte nás, ved' sme ľudia!“

Našla zabitého otca, brata a ďalších Šípkovčanov

Pred obedom 9. novembra 1944 sa vybraла Tonka Belanová, dcéra Adama do Lopeníc s obedom, ako bolo zvykom. Keď prišla ku kolibe, nikoho nebolo naokolo iba na lúčke sedel Rudolf Kuchta a schúlený psík Buxo. Hovoril, že nevie, kde sú všetci, že asi museli ísi pomáhať partizánom odnášať veci do Teplíc, ako sa neraz stávalo. Koliba bola zamknutá, klúč nikde. Keď Tonka s Rudolfovom podvrtili dvere a dostali ich z pántov uvidela hrôzu, ktorú nosí v srdiečku dodnes. Zabitých svojich najbližších, otca i brata a troch ďalších pastierov. Nikde naokolo v tom čase nebolo živej duše, iba ona, Rudo a piati mŕtvii v ich kolibe a o 150 metrov ďalší povraždení v Bučkových kolibách...fašisti už boli v tom čase v Trenčianskych Tepliciach...

Keď sa ako tak dostala zo strašného šoku, uvedomila si všetku hrôzu a prišiel jej na um aj slub, ktorý dal jej otec Rudovi Kuchtovi... pobrala sa aj s ním do dediny. Jej najväčším problémom bolo, ako mame zvestuje strašnú zvest o smrti blízkych. Súčasne chcela splniť

slub, ktorý dal Rudovi jej otec – pomôcť mu na ceste k jeho rodičom. Napokon mu do lesíka nad dedinou priniesla otcove šaty zaviedla ho k starostovi Švochovi, ktorý už od Adama spred dvoch dní vedel, že treba vystaviť Rudolfovi Kuchtovi zakrátko prieplustku. Rudo sa prezliekol a cez Krásnu ves a Motešice sa napokon dostal domov na Ivanovské kopanice k rodičom. Tá cenná legitimácia sa v rodine Kuchtovcov dochovala dodnes a opatrujú ju ako vzácnu relikviu. Tonkina mama sa zo zvesti, ktorú jej doniesla dcéra zrútila.

Prieplustka Rudolfa Kuchtu, s ktorou sa dostal zo Šípkova domov. Všimnite si dátum jej vystavenia

Na mieste, kde ležal Adam Belan a jeho krv pokropila lopenickú tvrdú zem zasadila jeho mladšia dcéra Betka pred dvadsiatimi rokmi jedličku. Tá dodnes nemo priopomína miesto, kde vyhasol život dobrého človeka....

Pokračovanie diela skazy

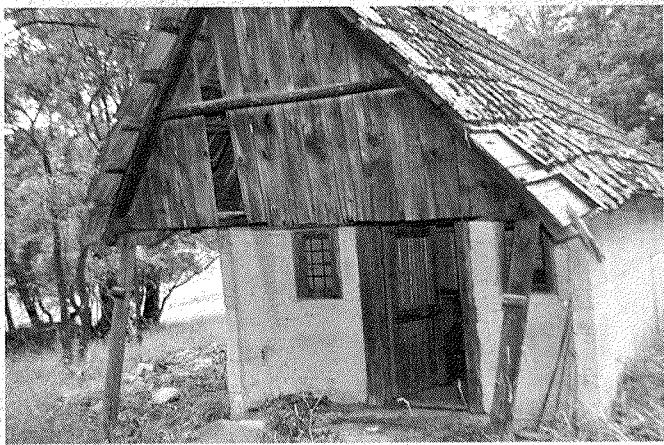
10. novembra 1944 prišli do dediny Šípkov z kopcov nad dedinou traja „Jelínkovci“. Nechali obecnému bubeníkovi dedkovi Holodovi vybubnováť, aby z každého domu vyslali jedného chlapa, že treba ísi do Lopeníc zobrať mŕtvych spoluobčanov, ktorých tam povraždili partizáni. Chlapi sa vybrali s dvoma vozmi splniť si svoju ľudskú povinnosť. Keď prišli k Bučkovským kolibám bol hore už prvý poprások snehu. Začali si obúchavať zasnežené topánky o zem a vtom nastal strašný výbuch.

Jednotka Josef bola špeciálne cvičená aj na výrobu výbušných systémov a tu si odskúšali svoje vedomosti. Nastražili na nič netušiacich ľudí strašnú pascu. Časť ľudí zahynula na mieste, zranených odvážali do nemocnice do Topoľčian, kde zomreli ďalší. Počet obetí tohto hanebného činu bol napokon **osem mŕtvych**.

Od septembra 1944 na Slovensku operovali jednotky, ktoré mali na starosti špeciálne úlohy. Hovorili si Edelweiss a Jozef.

Do koliby, kde boli zabiti traja ruskí partizáni sa už ľudia báli ísi, obávali sa, že je tiež podmínovaná, takže ich telá napokon nechal starosta zniest až na jar 1945 a dnes sú pochovaní na Jankovom vršku.

To ešte stále neboli koniec násilnostiam. Po pohrebe v nedelu 12. novembra 1944 sa dedina spomätávala zo strašného šoku, aký si obec nepamätaла za dlhú dobu svojej existencie.

Opravená Bučkova koliba sa zachovala dodnes v pôvodnom stave, aj keď sa na nej podpísal zub času. Kúsok od nej boli zavraždení ruskí partizáni a tu bol 11. novembra 1944 nachystaný nástražný výbušný systém na chlapov, ktorí prišli po mŕtvyx partizánov...

Vraždí sa ďalej...

V pondelok 18. novembra 1944 predpoludním dedinu obklúčili vojaci Jednotky Josef a z trenčianskeho gestapa prišli na výpomoc tri vojenské autá plné vojakov. Okrem nich prišli aj agenti UŠB, medzi nimi aj Karol Madluška, ktorého výpovede o akcii sa zachovala. Zachovali sa aj výpovede viacerých šípkovčanov, takže si vieeme zrekonštruovať udalosti tohto dňa. Všetko vojsko už bolo v nemeckých uniformách v ktorých prišla aj Jednotka Josef. Ľudia až teraz pochopili, akú lest na nich Jelínskovi nachystali. Dedinu prehľadali na obecný úrad priviedli všetkých podozrivých.

Tutter vybral svoj malý zošit a ľudí podčiarknutých červenou ceruzkou si zobrať na výsluch. Ich ortiel bol spečatený. Do dvoch skriň v tzv. židovni (aj keď v Šípkove žiadni židia od prvej svetovej vojny nežili) nechali zatvoriť štyroch mužov, skrine zavreli, obložili slamou a drevom.

Celé okolie obsadili vojaci, domáci nemohli vidieť, čo sa tam deje. Videli to iba tí, ktorých ešte nechali predviest a naložiť na autá, aby ich odviezli na gestapo do Trenčína. Tam putovalo desať šípkovčanov aj s párem debnami, ktoré vylakané rodiny priniesli na obecný úrad ako pozostatok „Tisovho pokladu“.

Skrine, v ktorých boli zviazaní štyria muži fašisti zapálili. 18. novembra 1944 teda upálili v Šípkove štyroch ľudí. Tých už mali na svedomí zrejme hlavne nemeckí gestapáci z Trenčína (v Slovenskom národnom archíve sme objavili v nenápadnej obálke fotografie 29 členov vraždiaceho komanda z Trenčína, ktorého členovia sa s najväčšou pravdepodobnosťou zúčastnili trestnej výpravy do Šípkova).

V čase od 8 do 13. novembra 1944 bolo v dedinke Šípkov zabitych 23 ľudí. Šípkovské inferno, teda šípkovské peklo nemalo v báňovskom okrese ani na Slovensku obdobu. Dá sa porovnať s udalosťami v moravskom Prlove a Ploštine, tam bolo vražiace komando fakticky identické s tým šípkovským. Pomáhali desiatky vycvičených diverzantov, ktorí porušovali všetky pravidlá vedenia boja a medzinárodné ženevské dohovory.

Súd s Tutterom

Bola streda 28. apríla 1948. Československom hýbala politická kríza, komunisti pred dvoma mesiacmi prebrali moc v krajinе, pred zhruba rokom, 18. apríla 1947 bol popravený Jozef Tiso. Sudcovia v Bratislave pokračovali vo vynášaní rozsudkov nad vojnovými obžalovanými. Ten najdôležitejší proces už mali za sebou, tie ostatné, ktoré boli na programe dňa neboli až tak v centre pozornosti verejnosti. Ani ten, ktorý sa konal v spomenutý deň o 11 hodine v pojednávacej miestnosti Justičáku číslo 101 na I. poschodi.

Na lavici obžalovaných v ten deň sedel ing. Werner Tutter, súdu predsedal Dr. Artúr Šimko. Posudzovala sa trestná činnosť obžalovaného. Sudca, ani nikto z prítomných netušil, že na lavici sedí pred nimi jeden z najkrutejších zločincov na Slovensku. Po fingovaných vystúpeniach v prospech obžalovaného (išlo všetko o členov Jednotky Josef) Vojtechom Ošustom ako aj prečítaním výpovedí svedkov Jána Faltina, Pavla Nováka, Ernesta Oravca, Štefana Lorincza a Michala Františku Šukolu a prečítaním oznamenia Povereníctva vnútra zo dňa 21. februára 1947 číslo 3855-VII/1947 súd vyrieckol rozsudok:

Ludový súd preto odsudzuje rozsudkom číslo: Tk 570/48 Ls 59/48 obžalovaného ing. Wernera Tuttera na šesť rokov trestu na slobode, ktorý si má odpykať celý v trestnici ako trest hlavný a desať ročné stratu občianskych práv ako trest vedľajší.

Ludový súd vyhlasuje celý majetok obžalovaného za konfiškovaný v prospech štátu.

Tutter si vydýchol, vedel, že je z najhoršieho vonku. V tú chvíľu nikto v pojednávacej sieni (okrem Tutterových svedkov) netušil, koho to vlastne súdili. Agent špeciálnych nemeckých špiónažnych a diverzívnych jednotiek, ktorý vyškolil stovky príslušníkov Jednotky Josef v Bratislave, Sekuliach, Trenčianskych Tepliciach, či Vizoviciach a inde sa vyšmykol súdcovi zo slučky. Pomohli mu aj svedecké výpovede jeho verných z Jednotky Josef, ktorí vedeli, že ak by začal hovoriť, mohol by prezradíť aj všetko o ich zločinoch. Oblafol aj prokurátora podobne, ako vyšetrovateľov, ktorí s ním po vydani z Nemecka spisovali v roku 1947 rozsiahlu zápisnicu. Siahodlo rozoberal nepodstatné drobnosti a zločiny šikovne obchádzal, na nič si nepamätał. Bol cvičeným špecialistom vo výcviku riadeného rozhovoru, odborník na výbušné systémy, diverznú činnosť, hlavný režisér krutostí v postupe proti obyvateľstvu na Slovensku a na Morave. Za Jednotkou Josef zostało najmä jeho pričinením na Slovensku a na Morave najmenej 92 hrobov. Nielen vojenských, či partizánskych, ale najmä ľudí, ktorí nenosili uniformu, ale žili vojnový život krajiny, kde sa narodili.

Epilóg 1

Rudolf Kuchta zaslał na jar 1945 Belanovcom balík v ktorom vrátil zapožičané šaty. V lete potom niekoľko krát prišiel do Šípkova pomôcť svojim záchrancom s prácami okolo domu a na poli. Zakrátko poslal balík s výslužkou zo svojej svadby.

Epilóg 2

Zhodou okolností sa v lete minulého roka uskutočnilo milé stretnutie, keď tri deti Rudolfa Kuchtu žijúce v Iva-

novciach a okolí boli na návštive záchrankyne ich otca v Podlužanoch pri Bánovciach, kde Tonka Belanová–Pajtinková dnes žije. Okrem iného prezradili, že ich otec pri spomienke na Šípkov mal vždy slzy v očiach a až do smrti s veľkou úctou spomíнал na rodinu Belanovcov, ktorá ho ukryla pred Nemcami a pomohla mu zo šípkovského pekla. Nechýbalo veľa a mohol skončiť podobne ako Adam Belan, či Jožko Belan alebo niekto iný z 23 zavraždených na šípkovskom cintoríne...

Prvé stretnutie detí Rudolfa Kuchtu so záchrankyňou ich otca (zľava Anton, Rudolf, Ľudmila a Tonka Pajtinková - leto 2017)

Napokon prezradili Tonke Belanovej–Pajtinkovej ešte jedno tajomstvo. Keď sa mal rodičom Kuchtovcom narodiť po vojne potomok do rodiny Rudko poprosil svoju manželku, aby súhlasila s tým, že ak to bude dievča, bude sa volať Antónia a ak syn, nech je to Anton, na poctu svojej záchrankyne Tonky spisovne Antónie. Anton a Antónia sa osobne stretli prvý krát a bolo to stretnutie plné dojatia. To neskryvali nielen ďalší Antonovi súrodenci – Rudolf a Ľudmila, ale aj obe rodiny. Rodiny zostali v kontakte.

Epilog 3

O jednotke Josef a jednom z jej veliteľov „Engelchenovi“, teda Tutterovi vieme najmä z románu Ladislava Mňačka Smrť sa volá Engelchen, ktorý napísal podľa skutočných udalostí, ktoré sa odohrali zhruba pol roka neskôr, ako tie šípkovské, teda v apríli 1945 na Morave v Ploštine a Prlovve.

Diverzná Jednotka Josef (zrejme nesprávne nazývaná proti partizánska – jej cielovou skupinou neboli partzáni, ale tzv. „prevlnenie“) popáchla do konca vojny ešte celý rad zločinov. Na Slovensku mala na svedomí najmenej 44 obetí. Paradoxom sa stalo, že sa o nich nehovorilo vôbec, alebo len veľmi málo. Dôvod prečo vyplávali na povrch až zásluhou moravského investigatívneho novinára Ľudka Navaru v roku 2001, ktorý odhalil, čo sa stalo s Engelchenom, teda Tutterom neskôr bolo zrejme to, že nebolo pre režim žiaduce, aby došlo k prezradeniu jeho dôležitého agenta. Na stránkach obce Šípkov, v Encyklopédiah, dokonca v spomienkach veliteľa brigády Jána Žižku Teodora Polu nenájdete o Skupine Josef ani zmienku. Všade sa píše o Edelweis, čo bola úplne iná zločinecká organizácia, ktorá v Šípkove nikdy nebola.

V májových dňoch 1945 sa Tutter dostal do Prahy, kde žila jeho žena s troma deťmi a tu ho občania spoznali a tak utiekol do Nemecka. Zamestnal sa na bavorskom Ministerstve hospodárstva a mal na starosti vojnové reparácie

Juhoslávie. Medzičasom Američania, ktorí túto nemeckú zónu monitorovali zistili, že neboli len takým obyčajným nemeckým vojakom a vydali ho na Slovensko. Tu dňa 7. februára 1947 vypovedal na bývalom Povereníctve vnútra v Bratislave o svojej činnosti a činnosti Jednotky Josef a jej trestnej činnosti (zápisnica sa nachádza v Štátom archíve v Bratislave Tlud. 104/47, jednacie číslo Federálneho ministerstva vnútra, Správa vyšetrovania ŠtB VŠ-ČVS-5/1974).

Vo viac ako 20 stranovej výpovedi, ktorú máme k dispozícii dokázal oklamat a manipulovať aj vyšetrovateľa. O nepodstatných veciach hovoril siahodlho a podstatné veci banalizoval. Záver jeho výpovede zní: Nie som si vedomý nijakej viny, ani zločinov, ktorých by som sa bol dopustil proti ľudskosti, lebo od začiatku som bol príslušníkom nemeckej armády a konal som vždy a vo všetkom len vojenskú povinnosť v rámci svojej funkcie, ako inštruktor.

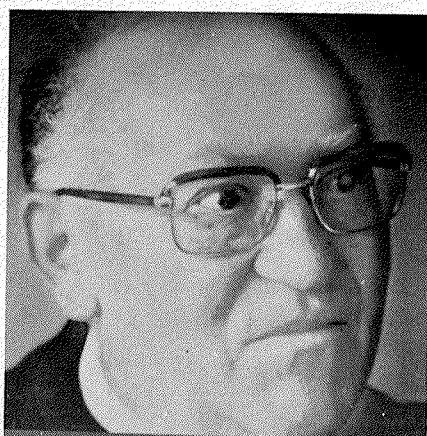
Po súde v bratislavskom „Justičáku“ koncom apríla 1948 putoval do Leopoldova. Už po dvoch týždňoch si dáva žiadosť o milosť napísanú vlastnou rukou dokonca po slovensky (máme ju k dispozícii), ktorá bola za dva dni zamietnutá.

Bezpečnostné orgány v nasledujúcich mesiacoch predsa len zistili, kto im to sedí „za katrom“. Kedže od roku 1953 bol už agentom Československej štátnej bezpečnosti možno predpokladať, že ľudovodemokratická tajná služba mu dala na výber – buď ho vydajú na nové trestné stíhanie, kde mu preukážu vraždy a s najväčšou pravdepodobnosťou „dostane povraz“ alebo podpíše spoluúprácu. Isté je, že podpísal. Engelchen, teda, Werner Tutter bol agentom ľudovodemokratického a socialistického Československa až do roku 1968!

Československá ľudovodemokratická republika použila v rámci studenej vojny na boj s kapitalistickým západom vraha svojich občanov. A neboli to jediný prípad...

V čase keď vyšiel v roku 1959 Mňačkov román Smrť sa volá Engelchen bol jeho hlavný „hrdina“ už 6 rokov agentom Československej tajnej služby.

Tutter žil do roku 1983 ako ctihodný občan a člen mestskej rady v bavorskom mestečku Bad Kötzting. Pracoval na nedalekej leteckej veži ako civilný zamestnanec Abwehru, kde sa odpočívala prevádzka lietadiel nad územím Československa. Za svojho života nikdy skutočne nepykal za svoje zločiny. Na spoluprácu československej tajnej službe ponúkol aj svojho syna, ktorý bol vojakom nemeckej armády.

„Ctihodný občan“ Ing. Werner Tutter v Bad Kötztingu v BavorSKU.
V miestnom evanjelickom kostole vraj sedával vždy v prvej lavici...

Epilóg 4

Ked' som pred troma rokmi na internete náhodou narazil na knihu v nemčine „Aliass Toller“ spozornel som. V článku som objavil správu, že ide o detektívny román, ktorý práve vyšiel v Nemecku a kniha bola nominovaná v istej nemeckej literárnej súťaži na knihu roka a zvíťazila. Zistil som že autorom knihy o Tutterovi (lebo kniha je o ňom) je učiteľ dejepisu a nemčiny z Gymnázia v Bad Kötztingu, teda mestečka, kde žil Tutter a autor popisuje ďalšie zločiny, ktoré páchal vrah zo Šípkova a Ploštiny po vojne. Ulrichovi som napísal a bol šokovaný, že na Slovensku ešte žije človek, ktorý sa osobne stretol s Engelchenom a hrozila mu smrť. Okamžite ma pozval na besedu so študentmi ich gymnázia. Bol zvedavý na všetko – ako sa Tutter správal, čo robil atď. Slúbil som mu, že celý príbeh sa pokúsim podrobne spísať a ozvem sa mu, keď bude dielo hotové. Viac ako dva roky som pátral v archívoch, hľadal svedkov a pamätníkov. Napriek tomu, že ich už je veľmi máličko, ešte niektorí žijú. Žije aj Tonka Belanová – Pajtinková, ktorej som synom a ktorá si dodnes presne pamätá na detaile toho, čo sa v Šípkove udialo. Zanedlho budem znova písat Ulrichovi Effenhauserovi, aby som mu poslal celý tento príbeh v knižnej podobe.

Epilóg 5

Tonka Belanová – Pajtinková (93 rokov) ani jej súrodenci neboli nikdy držiteľmi žiadneho vyznamenania ani partizánskej 255 s jej výhodami. Dodnes hovorí, že ľudskosť sa nemôže merat peniazmi, lebo vtedy sa to už stáva obchodom. Ich statočnosť je symbolom nezlamnej vieri v ľovečenstvo.

Kedykoľvek si Tonka na tieto udalosti spomenie, má slzy v očiach – aj po više sedemdesiatich rokoch. Cíti strašnú bolest... Hovorí: "najhoršie spomienky mám na moment, ako som našla mŕtveho otca a brata. Mala som necelých devätnásť rokov. Ten obraz sa mi nedokázal vymazať z pamäti dodnes. Čažko mi pomyslieť na fašistov, ktorí zavraždili nevinných ľudí. Ako mohli žiť ďalej s týmto dedičstvom? Ako dokázali hladieť svoje manželky, svoje deti s rukami od krvi?"

Ked' sa dnes hovorí o druhej svetovej vojne v drivnej väčsine sa spominajú vojenské operácie, či holocaust. Nezabúdajme, že krutosť vojny sa týkala aj mnohých iných ľudí ktorí si zachovali ľudskosť, ľovečenstvo a vieru v dobro. Ak by sme mali u nás obdobu židovského Yad Vashem, či titulu Spravodlivý medzi národomi za záchra-

nu ľudského života, medzi večne zapísanými za záchraru ľadu by nechýbala ani Tonka Belanová a mnohí ďalší statoční ľudia...

Lubomír Pajtinka

Foto: osobný archív autora

Zoznam obetí šípkovského inferna:

Šípkov, november 1944

Belan Adam, Šípkov – 43 ročný, civilná osoba
Belan Jozef, Šípkov – 15 ročný, civilná osoba
Mišák Július, Šípkov – 18 ročný, civilná osoba
Mišák Emanuel, Šípkov – 35 ročný, civilná osoba
Suchý Elemír, Šípkov – 16 ročný, civilná osoba
Hollý Anton, Šípkov – 16 ročný, civilná osoba
Mišák Ján, Šípkov – 52 ročný, civilná osoba
Mišák František, Šípkov – 25 ročný, civilná osoba
Maťas Michal, Šípkov – 45 ročný, civilná osoba
Valjent Jonáš, Šípkov – 50 ročný, civilná osoba
Pajtinka Ondrej, Šípkov – 62 ročný, civilná osoba
Pajtinka Matej, Šípkov – 55 ročný, civilná osoba
Ragan Štefan, Šípkov – 24 ročný, civilná osoba
Hollý Alojz, Šípkov – 25 ročný, partizán
Hollý Ján, Šípkov – 35 ročný, partizán
Veselý František, Čech asi 18 ročný, partizán
Charlam Michal – ruský partizán
(pochovaný na Jankovom vršku)
Vlaštenka Jozef – ruský partizán
(pochovaný na Jankovom vršku)
Kaširin Michal – ruský partizán
(pochovaný na Jankovom vršku)
Hollý Jozef, Šípkov – 71 ročný (upálený v „Židovni“), civilná osoba
Mikuš Alexander, Šípkov – 44 ročný (upálený v „Židovni“), partizán
Daniška Ondrej, Šípkov – 38 ročný (upálený v „Židovni“), partizán
Daniška Michal, Šípkov – 33 ročný (upálený v „Židovni“), partizán

Šípkovský cintorín sa rozrástol v novembri 1944 o rad nových hrobov. V dedine pribudlo vyše 20 sirôt.

Šípkov je dnes malou podhorskou dedinkou, ktorej počet obyvateľov klesol z predvojnových 850 na dnešných zhruba 120... z nich už mnohí možno ani netušia, aká tragédia sa tu odohrala pred 74 rokmi.

Záver:

Dejiny sú všade okolo nás. Učme našich žiakov poznávať minulosť nielen z učebníčkov, ale vedme ich aj k tomu, aby zbierali príbehy z vlastnej rodinnej histórie, z dejín svojich obcí a miest, či regiónov. Dôležité je, aby sa veľa rozprávali s pamätníkmi minulosti a aby do svojich digitálnych zariadení ukladali nielen fotky svojich predkov, ale aby sa pokúsili digitalizovať aj fotografie z domácich archívov a pokúsili sa popísať, čo sa na nich nachádza a pri akej príležitosti sa zrodili. Rodinnú história si musí uchovať každý sám, to za neho neurobí žiadnen dejepisár...

Tento text vznikol s finančným prispením Literárneho fondu.